

הכשר סכינים, חמץ – היתרא בלע?

הרב שלמה קורץ שליט"א – בדין הכשר סכינים לפסח והמסתעף מכך, הגדרת חמץ כאיסורא או היתרא בלע ועוד.

ראשי פרקים:

א. תירוץ ראשון של תוספות: חילוק בין סכין גדולה לסכין קטנה

ב. תירוץ שני של תוספות: חילוק בין חמץ לאיסורים אחרים

ג. "היתרא בלע" בנותר ובחמץ

ד. שיטת רש"י והרמב"ן בדין הסכינים

ה. הגעלת הסכינים "ברותחין ובכלי ראשון"

ו. מחלוקת הרמב"ן ותוס' לגבי "עיקר תשמישו" בסכינים

ז. שיטת השו"ע בדין "היתרא בלע"

ח. בשר בחלב – האם נחשב "היתרא בלע"?

ט. נ"ט בר נ"ט דהיתרא

י. פסיקת ההלכה אי אזלינן בתר רוב¹ תשמישו

הגמרא בפסחים (ל'): דנה בדין סכינים של פסח היאך מכשירים אותם לפסח, רב אשי נטה לומר שדינם בליבון והסוגיא מסיקה "והלכתא אידי ואידי ברותחין ובכלי ראשון". צריך ביאור מה הדיון ביניהם, מה היתה ההו"א ומה המסקנא.

א. תירוץ ראשון של תוספות: חילוק בין סכין גדולה לסכין קטנה

התוס' (ד"ה והלכתא) הקשה מתוספתא בע"ז (פרק ט', הלכה ב) דהסכין והשיפורד מלבנן באור. וכן משמע מחולין (ח'): שסכין דינה בליבון, א"כ

¹ ל' עיקר תשמישו נאמרה בבה"ג וברמב"ן אמנם ל' רוב תשמיש נאמרה בר"ן (ח: ע"י שהביא את ב' הלשונות) וכל' נקט בטור ושו"ע, וצ"ע אם יש נפק"מ ביניהם.

אביב לה'

היאך כאן הכרענו שמועילה הגעלה. ר"ת תירץ תירוץ ראשון עפ"י ירושלמי, דבתוספתא מדובר בסכין ארוכה² שצולין בה בשר דומיא דשיפוד, ולכן הצריכו ליבון, אבל סכין קצרה דינה בהגעלה. לכאורה הביאור הוא דבכלים אזלינן בתר עיקר תשמישן, ולכן סכין ארוכה שעיקר תשמישה באור דינה בליבון, וסכין קצרה עיקר תשמישה בקערה ולא באור, ולכן מספיקה לה הגעלה. א"כ סוגייתנו עוסקת בסכינים קצרים, ומדוע רצה רב אשי ללבנם, שמא סבר דלא אזלינן בתר עיקר תשמישן וחשש שמא השתמשו בהם באור.

עיינן בשו"ת הרמ"ע (סי' צ"ו) שהביא שדנו בבהמ"ד על ענין זה של עיקר תשמישו, דיש שצידדו דאירי בסתמא שאין אנו יודעים אם השתמשו בו שימוש חריג אזי אנו אומרים שאין לחוש לשימוש חריג אבל אם ידוע שהשתמשו בו באור אפי' פעם אחת יצטרך ליבון³. הרמ"ע עצמו חלק עליהם והוכיח מכמה מקורות דאפי' ידעינן שהשתמשו בהם פעמים באור, מ"מ מספיקה הגעלה דאזלינן בתר רוב תשמישו של הכלי⁴.

טעמו של דבר, דמכיון דכלים דלאו בני יומן הוו נטל"פ, ומדאורייתא מותרים, אלא שחכמים החמירו להצריכם תיקון, הם אמרו והם אמרו ומשלך נתנו לך. עפ"ז י"ל דרב אשי אף אם סבר דאזלינן בתר עיקר תשמישו, מ"מ בידוע שהשתמשו בו באופן אחר או אפי' קרוב לודאי, סבר דצריך ליבון, ולמסקנא אנו סוברים שדי בהגעלה בלבד.

האיגרות משה (או"ח ח"ה סוף סי' ל"א) הרחיב בזה את הביאור, והסביר דבכלי שאינו בן יומו הרי האוכל מותר, אלא שחכמים הצריכו את האדם להכשיר את הכלי גזירה אטו בן יומו, שלא יבוא להשתמש בו ללא הכשר. לכך אם השתמש בכלי פעם אחת באור הרי דינו בליבון שלא יבוא לטעות ולהשתמש בבן יומו ללא ליבון, אבל בכלי שרוב תשמישו בהגעלה הרי שמו ככלי ששימושו בחמין, ולא יבוא אדם לטעות ולהשתמש בכלי שתשמישו באור ללא ליבון. לפי דבריו חז"ל בגזירתם על כלי שאינו בן

² ל' תוס' סכין ארוכה. אמנם ל' הירושלמי, הרמב"ן והריטב"א: סכין גדולה.

³ עי' ריטב"א כאן שכן כתב, ואף הוא הסתמך על כך שנטל"פ מותר מן התורה וחכמים אסרו, ובסתמא אמרו שלא לחוש.

⁴ עי' שו"ת הרשב"א (סי' שע"ב) דנראה כדברי הרמ"ע, ומ"מ כתב שנהגו להחמיר בפסח משום חומרו של חמץ, עיי"ש.

הכשר סכינים, חמץ – היתרא בלע?

יומו לא ביקשו להפליט את הבליעה, אלא למנוע טעות בכלי שהוא בן יומו, ואילו החולקים על כך יאמרו שגדר הגזירה הוא להפליט את הבליעה.

ב. תירוץ שני של תוספות: חילוק בין חמץ לאיסורים אחרים

התוס' תירץ תירוץ נוסף: "ועוד יש לחלק" בין "איסורא בלע" דמצריך ליבון, לבין חמץ בפסח דחשוב "היתרא בלע", שבו גם דבר שתשמישו באור, כשיפוד וכדומה, די לו בהגעלה. לכאורה כוונת תוס' היא דגם סכינים גדולים, שמשמשים בהם באור כנ"ל, מ"מ לענין חמץ בפסח די להם בהגעלה. וכן ביאר **המהרש"ל** את דברי התוס'. אמנם עיי"ש שהביא בשם **הסמ"ג** פירוש להיפך, לחומרא, דדבריו בסכינים קטנים, ולפסח די להם בהגעלה, אבל בשאר איסורין, דחשיב איסורא בלע יצטרכו ליבון, דלא אזלינן בתר עיקר תשמישו. וכתבו תוס' שרב אשי רצה להצריך ליבון הואיל ורצה להחמיר על עצמו, למרות שהוא עצמו בע"ז באר שבהיתרא בלע מספיקה הגעלה, שמא רצה לחשוש לדברי רב פפא בסוגיא שם⁵, כמובא לקמן.

ג. "היתרא בלע" בנותר ובחמץ

בגמרא בע"ז בסוף המסכת (ע"ו). מובאת ברייתא שאפי' שיפוד ואסכלה בקדשים א"צ ליבון אלא די להם בהגעלה. והגמרא תמהה, מדוע א"צ ליבון, ולמסקנא רב פפא יישוב דבקדשים, כיון שכל הזמן משתמשים בכלי, לכן אין הבליעה מתקשה, וההגעלה מפליטה אותה, משא"כ בשאר איסורין שאין משתמשים כל הזמן בכלי, הבליעה מתקשה וצריך ליבון להוציאה. רב אשי יישוב דבקדשים היתרא בלע, ולכן די בהגעלה, ובשאר איסורין הוי איסורא בלע ודינן בליבון. ואע"ג דבקדשים כשפולט כבר הוי איסורא, מ"מ "בעידנא דקא פליט לא איתיה לאיסורא בעיניה". **רש"י** פירש "לא חמיר איסוריה, שכשנעשה נותר לא הוי איסור בעיניה, שבתוך דופני הכלי היה בלוע ומעולם לא הוכר איסורו", לכך די לו בהגעלה וא"צ ליבון. איסור כזה שנאסר רק כשהוא בלוע בכלי אינו חמור ודי בהגעלה להסירו. **הרמב"ן** (שם) ביאר ענין זה כך: "כשבלע האיסור עדיין לא היה

⁵ עיין בקרבן נתנאל (אות ד') שרצה לפרש שרב אשי בעי תרתי לטיבותא בשביל להקל בהגעלה, גם היתרא בלע וגם שמבשלים בו וע"י כך הבליעה לא מתקשה, עיי"ש.

אביב לה'

שמו עליו, שלא היה נקרא נותר, ולאחר שהוא בלוע חל שם זה, ואין איסור נותר חל על הבלוע אלא במה שהוא ראוי לפלוט ע"י הגעלה, שהוא בליעה גדולה שיהא בה נותן טעם, וכשהגעיל אע"פ שנשאר בה מעט שאינה פולטת אלא ע"י האור, אינה אוסרת". האיסור המתחדש על הבלוע אינו חל אלא על החלק היותר משמעותי.

התוס' (הנ"ל) נקטו בפשיטות שחמץ בפסח דינו כנותר בקדשים, דחשיב 'היתרא בלע', ומועילה הגעלה לכלי חמץ אפי' אלה שהשתמשו בהם באור, דכל השנה חמץ היתר גמור הוא. כן נקטו גם **הראב"ד** (הו"ד ברמב"ן ובריטב"א)⁶ **והא"ז** (סי' רנ"ו) **הרא"ם** (סי' נ"ב), **הראב"ה** (סי' תס"ד), **בעל המכריע**, ו**הר"ד ושיבולי הלקט** (סי' ר"ז, עי"ש דרב אשי רצה לחוש לדברי רב פפא, ולכן רצה ללבן. ובא"ז לחומרא כדברי תוס').

אבל **הר"ף** הביא בפסחים דין ליבון בשיפודים, וא"כ לא נקט דחשיב היתרא בלע, ובדרכו הלכו **הרמב"ן** ו**הריטב"א** (כ"כ בשם הגאונים) ו**הר"ן** ו**המאירי**. ובטעם הדבר נאמרו כמה ביאורים.

הרמב"ן כתב, דדווקא בנותר שם האיסור חל רק בבלוע, אבל חמץ כיון שהיה שמו עליו, וממשו של חמץ בלע, מהשתא נמי איסורא בלע ליאסר בפסח". וכן דקדק **מרש"י** (ע"ז ע"ו: ד"ה ולאכול בה צונן), שהשווה חמץ לשאר איסורים, וחמץ ניכר הוא, בניגוד לקדשים ש"מעולם לא הוכר איסורו". **הריטב"א** הוסיף לומר דנותר איסורו בנותן טעם, ולאחר ההגעלה אין בו בנותן טעם, משא"כ חמץ בפסח דאיסורו בכל דהוא, לכך האיסור חל גם על שיעור קטן יותר, מעבר לנותן טעם, וצריך ליבון. **המאירי** בע"ז ביאר באופן אחר, דהיתרא בלע נבחן לפי השאלה מה היה אם היום היה נבלע, ולכך קדשים, אם היו נבלעים היום מה שהיה אתמול, היה זה גם היום היתר גמור, משא"כ חמץ, אם היום בפסח היה נבלע בו היה איסור, ולכך חשיב איסורא בלע. אמנם מסתפק **המאירי** איך לדון בשר בחלב, דמצד אחד אם היה הבשר נבלע היום עדיין הוי היתר, אבל מצד שני אם היה נבלע היום היה טעמו משובח ונאסר בבישול החלב, ועיין לקמן.

⁶ **הרמב"ם** (בפ"ה הכ"ג מחמץ ומצה) לא הביא ליבון, ושמצא גם הוא סבר כתוס'. וכ"כ **המ"מ** (שם). **הראב"ה** נקט שחמץ בפסח וגם בשר בחלב חשובים היתרא בלע.

הכשר סכינים, חמץ – היתרא בלע?

ד. שיטת רש"י והרמב"ן בדין הסכינים

אי אמרינן דחמץ חשוב איסורא בלע, נדחה תירוצו השני של התוס', ולכאורה צ"ל כתירוץ הראשון, דסכין שדינו בהגעלה היינו סכין קצרה. אמנם הרמב"ן, בהתבסס על פסקי רש"י, הלך בדרך שלישית, והיא דכל הסכינים מועילה להם הגעלה תמיד, דעיקר תשמישם של סכינים לעולם אינו באור, ועל כן מועילה להם הגעלה, דאזלינן בתר עיקר תשמישן של הכלים. התוספתא שאמרה דסכין בליבון, משובשת היא, וראיה לדבר שהבבלי השמיט את הסכין מהברייתא; והגמרא בחולין שדיברה על ליבון לא נכנסה לפרטי דיני הכשר כלים, וכוונת המושג "ליבון" שם היינו טהרה כדבעי לה, ואע"פ שבירושלמי חילקו בין סכין גדולה לקטנה, זו היתה ההו"א של רב אשי להצריך ליבון לסכין גדולה, ולמסקנא נדחה ודי בהגעלה.

ה. הגעלת הסכינים "ברותחין ובכלי ראשון"

אלא דהקשו הראשונים, דאי אזלינן בתר עיקר תשמישו של הסכין, הרי עיקר תשמישו הוא בקערה, וא"כ מדוע הוצרך לו ברותחין ובכלי ראשון, דמשמע כלי ראשון שע"ג האש, הרי די בפחות מכך? הרמב"ן עצמו מביא מבה"ג דסכינים לעיתים משתמש בהם באור ולעיתים משתמש בהם בקדירה שעל האש ככף, אע"פ שהולכים לפי עיקר השימוש, מ"מ שימוש בקדירה שעל האש שכיח טפי משימוש באור, ולכן חוששים לו ומצריכים כ"ר שע"ג האש.

הר"ן בפסחים והרמב"ן בנוסח אחר ביארו דכיון שהרבה פעמים תשמישו בקדירה או בקערה, ולעיתים באור, הטילו עליו הכשר אמצעי, שהוא כ"ר כנ"ל.

עוד יישבו המאירי והר"ן, דבסכין הבליעה היא ע"י דוחקא דסכינא, לכך צריך הכשר חמור יותר, ולכן הצריכו כ"ר. פיתרון אחר לבעיה זו הביא הר"ן בשם הרמב"ן גבי עץ הפרור, וכ"כ במהר"ם חאלאוה, דכלי ראשון הינו גם כאשר איננו על גבי האש, והוכיח דבריו מפרק כירה, שם נאמר "מלח אפי' בכ"ר לא מתבשל", וברור שהכוונה לכלי ראשון שאינו ע"ג האש, וכן נראה ממקורות נוספים, עיי"ש. מה שכתוב "רותחין" ביאר

אביב לה'

המהר"ם חאלאווה זהו הקצף שמעלה על פני הכלי, והביא ראייה ממדידת יין, שנאמר בה "ובלבד שלא ירתיח", ומאגדתא דעמלק שנמשל לקופץ לתוך יורה רותחת, "ואי ע"ג האור, אין לך בן בליעל שירד לתוכה" (לכאורה גם יש להוכיח זאת, שאילו הייתה ע"ג האש הרי לא ציננה (לאחרים), וא"כ לק"מ, שכך דרך הסכין לחתוך בה באילפס רותח שע"ג השולחן, ולכך מועיל להגעילה בכ"ר שאיננו ע"ג האש.

ו. מחלוקת הרמב"ן ותוס' לגבי "עיקר תשמישו" בסכינים

אכתי יש לי מקום עיון בדברי הרמב"ן והתוס', דהנה הרמב"ן מטעם דאזלינן בתר עיקר תשמישו נקט שכל הסכינים דינם בהגעלה, א"כ גם סכינים גדולים עיקר תשמישם אינו באור, ומאיך ביארנו לעיל בכוונת תוספות בתירוץ הראשון דסכינים קטנים עיקר תשמישם בקערה, ולכך דינם בהגעלה, משא"כ גדולים שעיקר תשמישם באור, ולכך דינם בליבון. והוצרכנו לומר כן ע"מ להסביר את רב אשי שסבר ללבן, דחשש לשימושים חריגים, א"כ יש פה סתירה מהו עיקר תשמישם של סכינים גדולים. וקשה לומר דבזה גופא פליגי תוס' והרמב"ן, לא נראה כן, דהרמב"ן בע"ז הביא את דרכו זו של ר"ת ואח"כ הביא שיטת רש"י שכל הסכינים בהגעלה, וביאר דאזיל בתר עיקר תשמישו ולא נראה שחלקו במציאות.

והנראה לומר, דהרמב"ן למד בענין עיקר תשמישו כשיטת הרמ"ע הנ"ל, דאפילו ידעינן בודאי שהשתמשו בכלי לשימוש חריג מ"מ לעולם אזלינן בתר עיקר תשמישו, ולכך גם סכינים גדולים דינם בהגעלה, ותוס' לא חלקו עליו במציאות אלא סברו כבני בית המדרש שהביא הרמ"ע, וכן נקט הריטב"א בפסחים להדיא, שדין זה הינו בסתמא, ולכך סכינים גדולים כיון דידיעין דמשתמשים בהם גם באור דינם בליבון, אע"פ שאינו עיקר תשמישם, וסכינים קטנים אין משתמשים בהם באור ואין לחוש לכך, דאזלינן בתר עיקר תשמישם. ורב אשי רצה לחשוש שמא השתמשו בהם באור, ולא קי"ל כדבריו, אלא בסתמא לא חיישינן להכי.

הכשר סכינים, חמץ – היתרא בלע?

ז. שיטת השו"ע בדין "היתרא בלע"

הטור, ובעקבותיו השו"ע (בסימן תנ"א), הביא (בסעיף ד') ששיפוד ואסכלה שתשמישן ע"י האור הכשרן בליבון, משמע שנקטו דחמץ חשוב איסורא בלע, דאל"ה ליסגי בהגעלה. ובסעיף ג' הביא השו"ע שהסכינים דינם בהגעלה ולא חילק בין סוגי הסכינים, נראה לכאורה דפסק כשיטת רש"י והרמב"ן, שהסכינים לעולם בהגעלה דאזלינן בתר עיקר תשמישן. אלא דביר"ד (סימן קכ"א סעיף ד') כתב "מחבת שמטגנים בה, אע"פ שלענין חמץ בפסח די לה בהגעלה, לענין שאר איסורין צריכה ליבון", וצ"ע מאי שנא חמץ משאר איסורים?

הט"ז (סק"ג) והש"ך (סק"ח) ביארו את ההבדל, דחמץ היתרא בלע. וצ"ע מאו"ח סי' תנ"א דמשמע ביה להדיא דחשיב איסורא בלע? המשנ"ב (תנ"א סק"ח) ביאר עפ"י החק יעקב והגר"א, דאנו נוקטים דחמץ איסורא בלע, ולכך מצריכים ליבון לשיפוד וכדומה, אמנם במקום שממילא ישנן שיטות מקילות מצרפים אליהם את שיטת היתרא בלע, ולכך בסכינים היקלו בצירוף שיטת הרמב"ן ודעימיה, וכן במחבת שנחלקו בה ראשונים אם דינה בהגעלה או בליבון, מ"מ גבי חמץ בפסח שישנה גם שיטה האומרת דחמץ חשוב היתרא בלע, אפשר להקל ולהסתפק בהגעלה.

הש"ך שם הביא גם שיטה אחרת, הרמ"ע מפאנו ביאר דלעולם חמץ איסורא בלע, וכוונת השו"ע במחבת דבאיסור חמץ החמץ הובלע בכלי ע"י שמן או חלב ולא נבלע ישירות, ועל כן דינו בהגעלה, משא"כ בגיעולי עכו"ם, השמן והחלב עצמם של איסור נבלעו ישירות בכלי ועל כן דינם בליבון, וזה הדבר המבדיל בין דבר שחייב בהגעלה לדבר שחייב ליבון, האם בליעת האיסור היתה ישירה או דרך נוזל. אחרונים רבים חלקו על יסוד זה והסבירו שהחילוק הוא בין יבש ללח ולא כנ"ל, ודחו דבריו, עי' מקו"ח (ביאורים תנ"א ג') וחזו"א (או"ח קי"ט י"ט ויר"ד מ"ד ד') אבל הפר"ח קיבל את שיטתו של הרמ"ע בבי' השו"ע, עיי"ש.

אביב לה'

ח. בשר בחלב – האם נחשב "היתרא בלע"?

הש"ך (שם) תלה את דין בשר בחלב בביאורים הנ"ל, דאם חמץ מיקרי היתרא בלע, ה"נ בשר בחלב (והכוונה לכלי שבלע חלב לבשל בו בשר) חשוב היתרא בלע, ויספיק לו הגעלה. אבל אי מיקרי איסורא בלע ה"נ בשר בחלב, ומחבת חלבית תצטרך ליבון לרמ"ע מפאנו, כיון שנבלע החלב ישירות בכלי, וכן נקט **הפר"ח** (צ"ג, ד). אבל **רעק"א** העיר עליהם, דגם אם נאמר שחמץ בפסח הוי "איסורא בלע", מ"מ בשר בחלב יתכן שקל יותר וחשוב היתרא בלע. והביא ראיה לדבריו מדברי **הרשב"א** בתורת הבית (ד, ד' סוף קכ"ג), שכתב דאע"פ שבבשר בחלב יש נ"ט בר נ"ט דהיתרא, אבל בחמץ איסורא בלע ולא מועיל בו, ועיין לקמן.

עי' **בשר"ע** (סי' תק"ט סעיף ה') שביר"ט מותר ללבן כלי שאפו בו גבינה ע"מ לאפות בו בשר, אבל אסור ללבן מאיסור להיתר. ומקור הדברים **בסמ"ק** (קצ"ד) ו**במרדכי** (בע"ז תתס"א), **הגהות מיימוניות** יו"ט (א, ה'), ו**אר"ז** (יו"ט סי' שמ"ה), דבשר בחלב חשוב היתרא בלע ודי לו בליבון קל דחשוב כהגעלה ואין ניכר בליבונו שמתקן את הכלי, משא"כ באיסורים צריך ליבון גמור ונראה כמתקן ואסור.

נראה דהשו"ע נקט דאף אם חמץ חשוב איסורא בלע מ"מ בשר בחלב חשוב היתרא בלע ויש סברא בדבר, דחמץ הוא גופא כשמגיע פסח אסור, אבל החלב שבקדירה לעולם מעצמו לא יהא אסור.⁷

ט. נ"ט בר נ"ט דהיתרא

⁷ שיטות אלו סברו שגם חמץ חשוב היתרא בלע, ומ"מ השו"ע עצמו שלשיתו לא ברור שחמץ הוא "היתרא בלע", הביאם פה.

הערות עורך: לכאורה היה אפשר לבאר את השו"ע מטעם אחר, וכמו שמובא בדרכי משה (סי' תקט) : "וכתב מה"ר אברהם מפראג וז"ל: נראה דכל שכן שפור שצלו בו ביום כבד או בשר שאינו מלוח שמותר ללבנו כדי לצלות בו ביום, מאחר שאין נראה שום תיקון...". עיי"ש ובהגהת הרמ"א בשר"ע, ולפי זה אפשר לומר שההעברה של כלי מחלבי לבשרי, אע"פ שיש כאן "הכשר" הוא מותר ביו"ט כי אינו נחשב כ"תיקון", שהכלי הרי לא היה אסור מעולם, מה שאין כן בכלי שנאסר, שהכשרתו נחשבת תיקון.

הבשר סכינים, חמץ – היתרא בלע?

הראשונים התקשו בהבנת ענין ההגעלה, דאע"ג שהאיסור נפלט מ"מ עלול הוא לחזור ולהבלע שוב בקדירה, ומה הועלנו? נאמרו בזה מספר תירוצים, עיין מאירי (בסוף ע"ז) דמבאר מדוע לא יבלע האיסור שוב, וכן ברא"ה (בבדק הבית שם) ובריטב"א (בפסחים) בשם הרמב"ן. עיי"ש. מ"מ נקטו חלק מן הראשונים דמשום חשש זה אין להגעיל כלי אא"כ אינו בן יומו או יש ס' ביורה כדי לבטל את האיסור. אמנם בחמץ לפני פסח יש ראשונים דכתבו דלפני זמנו א"צ לדקדק בכך, דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתרא, ועדיף טפי מדגים שעלו בקערה מכמה טעמים (תוס' ע"ז ע"ו. ד"ה מכאן) וכן נקטו בפשיטות השו"ע והרמ"א (בסי' תנ"ב).

לכאורה אי אמרינן דחמץ בפסח חשוב איסורא בלע, אינו נ"ט בר נ"ט דהיתרא, ומדוע מועילה ההגעלה? לכאורה, כנ"ל בשיטת המשנ"ב, היה מקום לומר על פי דרכו דגם כאן כיון שיש שיטות ראשונים הסוברות שבהגעלה אין בעיה של חזרת בליעת האיסור, נצרף להם את שיטת הסוברים שחמץ חשוב היתרא בלע, ולכך די בכך.⁸ אמנם הער"ש והפר"ח והגר"א (תנ"ב,א) נקטו שבאמת למ"ד איסורא בלע א"א להגעיל לפני זמנו ללא פגימה או ס', ודברי השו"ע קשים. יש אחרונים שרצו לחלק בין הדברים ולומר דאע"פ שחמץ חשוב איסורא בלע, הני מילי גבי הטעם הראשון שנבלע בכלי, אבל בנ"ט בר נ"ט שהטעם נקלש כ"כ, לכו"ע חשוב היתרא, ולכך מועילה ההגעלה. וכ"כ החזו"א (או"ח קי"ט סק"ד) "דנ"ט בר נ"ט גרע טפי... אלמא דנ"ט בר נ"ט לא חשיב טעמא, ואע"ג דבאיסור אפי' טעם שלישי ורביעי אסור, זהו כח האיסור לאסור, אבל בדבר היתר ועכשיו נתחדש בו איסור, אפי' נ"ט בר נ"ט דחמץ לא חשיב ליאסור". וזו שיטת הרא"ש והטור והשו"ע שמצד אחד הביאו דין ליבון בשיפודים, אלמא חשיב איסורא, ומ"מ הקילו בהגעלה לפני זמן איסורו. וכן כתבו עוד אחרונים, הובאו דבריהם בחזון עובדיה (פסח עמ' ק"ו-ק"ח), עיי"ש.⁹

נראים הדברים דדיון זה כבר במחלוקת הראשונים הוא, דהנה הר"ן בפרק כל שעה (ח:) נקט דחמץ איסורא בלע, ומ"מ בד"ה "ומיהו" מביא שיטת

⁸ עיי' בה"ל (תנ"ב ד"ה שא"צ ליוהר) שלא הלך במהלך זה.

⁹ יש מקום לומר לפי המאירי לעיל, שצורת בחינת הדבר היא "אם הדבר שנבלע אתמול היה נבלע היום, מה היה דינו", לכך אמר שחמץ בפסח חשוב "איסורא בלע", מ"מ לפני זמנו כשמגעילו לכאורה חשוב היתרא בלע, דאם היה נבלע עתה היה מותר; או שמא יש לדון לפי תכלית ההגעלה, והיא שימוש בכלי בפסח, ושם יהא איסור.

אביב לה'

ר"י דקודם זמן איסורו מותר להגעיל אפי' בני יומן משום דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתרא, וכתב על דבריו "ואפשר לחלק קצת, משום דהתם אין שם האיסור חל עליו דהיינו בשר בחלב, אבל הכא מעיקרא חמץ והשתא חמץ", נראה שהסתפק מאוד בענין זה, והביאו הפר"ח. אמנם הרשב"א (בתורת הבית בית ד' שער ד') פשוט לו שאינו מועיל בחמץ, וכן כתב המהר"ם חאלאוה בפסחים. מאידך הריטב"א בפסחים (ל', א') נקט שהיתרא בלע, ומ"מ אסר נ"ט בר נ"ט בחמץ טפי מבשר בחלב, ושיטתו כשיטת חכמי קטלונאי שהובאו במאירי בשלהי ע"ז, טעמם הוא דבבשר גם טעם שני אין איתו עדיין בעיה, אלא רק במפגש עם הדבר השלישי, החלבי, ולכן טעם הבשר נקלש עוד לפני שנאסר, ומותר, אבל בחמץ הטעם השני עצמו הוא האיסור, אמנם נ"ט שלישי מתיר גם בחמץ עיי"ש.

י. פסיקת ההלכה אי אזלינן בתר רוב¹⁰ תשמישו

הש"ע שנקט לעיל גבי סכינים כשיטת הרמב"ן שדינם בהגעלה פסק (בסעיף ו') שבכל כלי הולכים אחר רוב תשמישו, כביאורו של הרמב"ן. אמנם תוס' בע"ז (ע"ד: ד"ה דרש) פסק שקערות צריכות הגעלה בכ"ר, משום דפעמים תוחבין הקערות בתוך כ"ר ויורה שע"ג האש, וכ"כ המרדכי (סוף סי' תקפ"ה)¹¹ והראב"ה, והטור הביאם, משמע דלא סברו כן. ואין בכך כל קושיא, דהני סברי דחמץ היתרא בלע, וממילא אין הכרח לדין של אזלינן בתר רוב תשמישו.

עיין ברעק"א (תנ"א אות ג') שכתב דמסוגיין עולה או דחמץ היתירא בלע או דאזלינן בתר רוב תשמישו.

מה"ט נמי לא קשה על תוס' בע"ז מתוס' דידן בתירוצו הראשון, דמשמע קצת דסובר את ענין רוב תשמישו כנ"ל, דתוס' בע"ז נקטו כתירוצו השני, דחמץ חשוב היתרא בלע. עוד י"ל, לפי"ד לעיל במח' התוס' והרמב"ן, שתוס' נקטו שכלל זה נאמר בסתמא ולא כאשר ידוע שהשתמשו בו שימוש חריג, ומכיון שקערות אלו ידוע שהשתמשו בהם בכ"ר לא מועיל כלל זה. הרמ"א הביא שיטות אלו לכתחילה, להצריך בקערות הגעלה ולא

¹⁰ ל' עיקר תשמישו נאמרה כבה"ג וברמב"ן אמנם ל' רוב תשמיש נאמרה בר"ן (ח: ע"י) שהביא את ב' הלשונות) וכל' נקט בטור וש"ע, וצ"ע אם יש נפק"מ ביניהם.
¹¹ אמנם כתב שם על זה בל' "וטוב" דמשמע שאינו מעיקר הדין.

הכשר סכינים, חמץ – היתרא בלע?

להסתמך על רוב תשמישו, אך בדיעבד סומך על השיטה הראשונה כרמב"ן. שמא הסתפק בטעם הדין שסכינים די להם בהגעלה, אם כרמב"ן או כתוס', ונקט כאן לכתחילה להחמיר חומרת שניהם¹².

מ"מ יש נפק"מ בין ב' הסברים אלו בדעת תוס' בפירוש דברי הרמ"א שכתב: "וכן בכל דבר שיש לחוש שמא נשתמש בו בכ"ר כגון כפות וכדומה", דלדרך הראשונה דלית לן כלל דין רוב תשמישו כל שיש לחוש צריך להגעיל, משא"כ לדרך השניה י"ל "שיש לחוש" היינו קרוב לודאי שנשתמשו בו, ולא חשש בעלמא.

אלא דצ"ע, דהשו"ע כתב (בסעיף כ'): "השולחנות והתיבות שמצניעים בהם אוכלים כל השנה, רגילים לערות עליהם רותחים, לפי שלפעמים נשפך מרק מן הקדירות לתוכן", והלא הוא עצמו פסק לעיל שהולכים בתר רוב תשמישו, ומדוע חשש כאן? דין זה מקורו בהגהות מיימוניות (בפ"ה מחו"מ) והדברים מתאימים לשיטתו של בעל ההגהות (פ"ה, ה') שסבר כראב"ה, דלא אזלינן בתר רוב תשמישו, ובשלמא לרמ"א שהביא לכתחילה שיטות אלו, ניחא, אבל לשו"ע שלא נקט כך צ"ע. שמא י"ל ד"רגילים", כוונתו שנהגו להחמיר בזה אבל לא מדינא, ובדומה לרב אשי עפ"י תוס' הנ"ל שהחמיר על עצמו, וכך נהגו בזה, וכפי שהביא הרשב"א (בתשובה שע"ב), או שמא "פעמים" אלו שכיחים הם מאוד והוו קרוב לרוב תשמישו ועל כן החמיר בזה. ועיין ל' הגר"א "והוי כלים שתשמישן ע"י עירוי", וצ"ע¹³.

---

¹² האגרות משה (הנ"ל) ביאר ע"פ שיטתו, דבאמת סובר הרמ"א כשו"ע, דאזלינן בתר רוב תשמישו, אמנם כיון שטעמו עמוק כנ"ל, חשש הרמ"א לכתחילה להחמיר.

¹³ ועי' שו"ת שואל ונשאל ח"ג סי' עו